

Celebrities: in plaats van etiquetteboeken

Rineke van Daalen

Robert van Krieken (2012) *Celebrity Society*. London: Routledge. 200 pagina's, € 33,99, ISBN 9780415581509.

Beroemdheden zijn een wezenskenmerk van hedendaagse samenlevingen. Ze vormen belangrijke oriëntatiepunten in het sociale leven. Mensen identificeren zich ermee en zetten zich ertegen af. Hun invloed strekt zich uit tot de vorming van het zelf, en tot de verste uithoeken van de maatschappij. Grote vraagstukken van de tijd zijn er op de een of andere manier mee verbonden, zoals meritocratisering en individualisering. *Celebrities* zijn te vinden in muziek en politiek, economie en sport, en tussen die sectoren bestaan weer dwarsverbindingen. Er komen er steeds meer, ze komen steeds sneller op en hun omloopsnelheid is steeds korter. De media spelen een belangrijke rol in hun creatie en presentatie, en iedere technologische vernieuwing doet het *celebrity*-landschap veranderen. *Celebrities* zijn gelieerd aan de macht en het grote geld; ze geven de politiek een gezicht en grote bedrijven krijgen er naamsbekendheid door. Het Nederlands kent geen goede vertaling voor het woord *celebrities*, maar de term 'bekende Nederlanders' komt er nog het dichtst bij in de buurt – al is dat wel een erg lokale aanduiding van een verschijnsel zonder nationale grenzen.

De Australische socioloog Robert van Krieken heeft er een interessant boek over geschreven: *Celebrity Society*. Van Krieken neemt het verschijnsel hoogst serieus. Hij moet niets hebben van de morele afkeuring waarmee het verschijnsel *celebrities* door sommigen wordt afgedaan. Beroemdheid zou iets oppervlakkigs zijn, niet een verdienste, maar een vals maaksel van de massamedia. *Celebrities* worden dan gecontrasteerd met *heroes*, die met recht beroemd zijn en die 'echt' iets hebben gepresteerd. Maar 'echt heldendom' kan heel goed samengaan met de status van *celebrity*. De bijzondere prestaties van Michael Jordan, Churchill of Einstein vormen daarvan evenzovele sprekende voorbeelden.

Met de titel van zijn boek laat Van Krieken zien dat hij afstand neemt van benaderingen die door mediastudies en culturele studies worden gedomineerd. Hij wil zich als socioloog niet beperken tot houdingen, waarden, cognitieve oriëntaties. Hij wil de functies van beroemdheid begrijpen en hij wil greep krijgen op de logica van de productie van beroemdheden. Binnen welke sociale netwerken wordt beroemdheid toegekend, verdeeld en georganiseerd, in samenlevingen waar iedereen een overdaad aan informatie heeft te verwerken en aandacht een schaars goed is? Hoe slagen *celebrities* erin zichzelf voor een groot publiek zichtbaar te maken? En hoe werkt het mattheuseffect, dat er in dit geval op neerkomt dat beroemdheid nog meer beroemdheid genereert?

Celebrity Society is een veelomvattend boek. Vanuit een consequent volgehouden sociologisch gezichtspunt geeft het een brede verkenning van het onderwerp. Het

is niet op eigen onderzoek gebaseerd, maar op een veelheid aan secundaire literatuur. Het heeft daardoor een grote dichtheid aan informatie. Het betoog laat zich niet gemakkelijk samenvatten. Het bestaat uit verschillende elementen, om te beginnen de historische werdegang van de *celebrity society*, de 'celebritisering van de samenleving'. Van Krieken constateert dat de productie van *celebrities* is gedemocratiseerd. Een groeiend aantal mensen is in staat beroemd te worden en het publiek krijgt meer invloed op wat beroemdheden hebben te bieden. Die dubbele democratisering situeert Van Krieken op het kruispunt van belangrijke historische ontwikkelingen.

Om te beginnen bespreekt hij veranderingen in de organisatie van macht en sociale mobiliteit in informatiesamenlevingen. Om dat aspect van 'moderniteit' te begrijpen gaat hij te rade bij de hofsamenleving. Met de titel *Celebrity Society* verwijst hij naar Norbert Elias' *The Court Society*, dat net als ander werk van Elias een belangrijke inspiratiebron voor hem vormt. Tussen de zeventiende eeuw en de Eerste Wereldoorlog heeft de logica van de hofsamenleving zich volgens Van Krieken vanuit de vorstenhoven over de rest van het sociale leven verbreid, met enkele tussenstations zoals de Franse salon. De hedendaagse *celebrity* is te beschouwen als een gedemocratiseerde erfgenaam van de zestiende/zeventiende-eeuwse hoveling. Beide personages staan voor levende lessen in hoe succes is te bereiken, en voor beide is het publieke en het persoonlijke leven sterk met elkaar verweven. De basiscomponenten van de rationaliteit van het hof vormen ook de kern van de rationaliteit van het gedrag van de *celebrities*. Voortdurend staan ze op het toneel en zijn ze in een prestigestrijd verwickeld, met alle zelfdiscipline en emotiemanagement die dat van hen vereist. Het kapitaal waaraan zij hun status ontleen is symbolisch van aard: het vermogen aandacht te trekken. Mensen kijken naar hun gedrag zoals ze vroeger etiquetteboeken lazen. Van Krieken wijst erop dat ook C. Wright Mills in zijn *Power Elite* (1956) een parallel waarnam tussen de *celebrity society* en de wereld van de vroegmoderne aristocratie. 'Printer's ink has replaced blue-blood', aldus Mills.

De democratisering van roem probeert Van Krieken ook vanuit andere verbanden te begrijpen, door relaties te leggen met het duo individualisering/meritocratisering en met transformaties van de publieke ruimte, te beginnen bij de verbetering van drukpers en druktechniek. Daar laat hij het echter niet bij. Ook urbanisering, industrialisering, een reeks van technologische vernieuwingen en de geassocieerde veranderingen in massacommunicatie, de verschuiving van Foucaults panopticum naar een synopticum, een kijkerssamenleving waar de velen de weinigen inspecteren – ze worden allemaal gebruikt om licht te werpen op de plaats van beroemdheden in informatiesamenlevingen. En daarmee is de inhoud van het boek nog lang niet gedekt. Deze veelheid heeft echter een schaduwzijde: veel interessants kan slechts kort worden aangestipt.

Ik had bijvoorbeeld graag wat meer willen weten over het gedrag en de persoonlijkheid van de nieuwe edellieden, in de trant van het mooie hoofdstuk met de titel 'Imagined community and long-distance intimacy'. Daarin bespreekt Van Krieken hoe de aanwezigheid van *celebrities* met het leven van gewone stervelingen is verweven, en daar lukt het hem goed om te laten zien welke invloed *celebrities* op het dagelijkse bestaan hebben. Door publieke uitzonderlijkheid te vereni-

gen met een heel gewoon privéleven zijn de groten der aarde voor Jan en alleman herkenbaar. Ze vormen een verbindende schakel tussen individuen die verder niet veel met elkaar te maken hebben. In die zin fungeren ze als de 'weak ties' van Granovetter. Ze zijn denkbeeldige gemeenschappelijke kennissen en hebben om die reden een integrerend effect. Ze geven vreemden een gedeelde ervaring en een onderwerp van gesprek. Om je als volwassene in het sociale verkeer te kunnen bewegen moet je enigszins op de hoogte zijn van wie wie is.

Media geven zelfs de illusie van face-to-facecontact: kijkers zien *celebrities* in hun verbeelding als goede bekenden. Zij gebruiken hun lotgevallen om levenskwesties in persoonlijke kring te bespreken en overeenstemming te bereiken over wenselijke gedragsstandaarden. Zo roddelen ze over de personages uit soaps, ze bespreken hun dilemma's, ze beoordelen hun morele beslissingen, en ondertussen beantwoorden ze de vraag hoe ze vinden dat je behoort te leven. Die gesprekken hebben het voordeel dat ze vrijblijvender zijn dan wanneer nabije intimi het doelwit van hun oordeel zijn. Op deze manier gebruiken mensen de relaties met *celebrities* die ze alleen van het scherm of het internet kennen in hun face-to-face-interacties met bekenden. Beroemdheden vervullen dan een functie bij de zoektocht naar gedeelde scripts en bij het smeden van identiteiten en sociale relaties. *Celebrities* spelen een rol als ijkpunten in dagelijkse contacten en mij lijkt het interessant om daar gedetailleerder op in te gaan. Spelen zij een rol in de creatie van de lokale, allerlokaalste *celebrities*, bijvoorbeeld de gangmakers in een schoolklas, die Collins *energy stars* zou noemen? Werkt het theatrale en performatieve aandacht-trekken-in-het-groot op de een of andere manier door in het aandacht-trekken-in-het-klein?

In het wat meer beschouwende slothoofdstuk roert Van Krieken nog een paar overgebleven kwesties aan. Dat roept allerlei interessante onderzoeksvragen op en laat zien dat er in zijn boek verschillende andere monografieën verscholen liggen. Zoals een boek over het vraagstuk van de personalisering van de politiek, de kansen die elektronische massamedia aan charismatische *celebrity* politici bieden, en de verbreiding van een politieke stroming als het populisme. Over de manier waarop mensen als Geert Wilders hun theatrale optredens gebruiken om zich te profileren, publiek te creëren, steun te krijgen en het politieke landschap te bewerken. Of een monografie over de vraag of de *celebrity society* het erger heeft gemaakt om als individu of als groep weinig erkenning te ondervinden. Van Krieken besteedt daar een paar alinea's aan, maar het complexe vraagstuk van erkenning wordt daarmee niet gedekt. Wat betekent het bestaan van *celebrities* bijvoorbeeld voor het zelfbeeld van (v)mbo'ers? De democratisering van beroemdheid betekent dat ze zelf betrokken zijn bij de creatie van beroemdheid en dat ze via de sociale media instanttoegang hebben tot allerlei soorten *celebrities*. De variatie daarin biedt hun bovendien nieuwe ladders van verdienste, zoals in de muziek en de sport. Die alternatieve routes naar succes vormen een uitbreiding van het meritocratische repertoire van het onderwijs. *Celebrities* dragen net als het meritocratische onderwijsmodel de belofte van maakbaar succes in zich, en dus ook de verantwoordelijkheid voor eigen lot en angst om daarin te falen. Democratisering en meritocratisering gaan samen én ze bijten elkaar. Hoe die fenomenen zich verhouden tot de *Celebrity Society* – daarover wil ik graag nog een boek.